

Rövid történeti összefoglalás a Váci Zsidóság szenvedéseiről, általános helyzetéről, deportálásáról és pusztulásáról.

I.

A váci zsidóság szenvedései már a német megszállást megelőző időben, Endre László alispánná történt megválasztásával kezdődtek. Röviddel hivatalbalépése után kiadta bizalmas utasításait a közigazgatási közegek felé, a zsidókkal szemben tanúsítandó magatartásról. Elrendelte a korábbi években kiadott illetőségi bizonyítványok hatálytalanítását, azzal az indoklással, hogy azok kiadása szabálytalanul történt, mert kiadásukat nem előzte meg a városi képviselőtestület határozata. Minden városi közgyűlésre, amit havonta egyszer-kétszer tartottak, 20-30, vagy még több illetőségi bizonyítvány megvonását tűzték a tárgysorozatra, amelyen az előadói javaslatot természetesen egyhangulag fogadták el. A közgyűlés határozata ellen az alispánhoz lehetett fellebbezni, ami természetesen eredményre nem vezetett. Uj illetőségi bizonyítvány kiadása szóba sem kerülhetett.

Ezt követte az iparigazolványok felülvizsgálata. Felhívást kaptak az iparjogosítványok birtokosai, hogy rövid, záros határidőn belül mutassák be állampolgársági bizonyítványukat. Természetesen ilyenekkel kevesen rendelkeztek. Erre nem is volt szükség az iparigazolványok kiadásánál. Akik korábban iparigazolványt kértek, azokat általában ismerte az iparhatóság, hiszen tulnyomórésztük városi születésű, vagy városi lakos volt már évek óta. Aki pedig a felhívásnak nem tudott eleget tenni, az elvesztette iparjogosítványát és ezzel életlehetőségét. Állampolgársági bizonyítványt ilyen rövid idő alatt nem lehetett szerezni.

Voltak lelketlen és pénzsóvár emberek, még néhány nem zsidó ügyvéd is, akik vállalkoztak a bizonyítványok beszerzésére, de a busás honoráriumokért csak hitegetni tudták a hozzájukforduló szerencsétleneket.

Az iparigazolványt megvonó határozat ellen fellebbezésnek az alispánhoz volt helye, ami természetesen eredménytelen volt.

Volt még panasznak is helye a minisztériumhoz, de ez csak akkor hozott kedvező eredményt, ha véletlen folytán előkerült a minisztériumi irattárból egy korábban kiadott állampolgársági bizonyítvány.

A helyi hatóságok, felsőbb utasításra, találtak más jogcímet is az iparigazolványok megvonására. Különböző jogcímenek kihágási eljárásokat indítottak zsidó kereskedők és iparosok ellen, mint például az üzlet, vagy műhely, avagy azok berendezési tárgyainak szennyezett volta, záróra túllépés, stb. Az eljárások pénzbírságolásokkal végződtek és két-három bírságolás után megvonták az iparigazolványt.

Természetesen a kihágási bírságolásokat is az alispánhoz lehetett fellebbezni, aki az elsőfoku határozatot "indokainál fogva" helybenhagyta.

Endre László szellemében és utasításai szerint járt el a vármegye Gazdasági Albizottsága is, amelyhez fel kellett terjeszteni minden adásvételi szerződést, amely mezőgazdasági ingatlanok átruházására irányult. Ez az albizottság, amelynek

váci lakos volt a vezetője, a zsidó ingatlanok átruházására vonatkozó szerződések jóváhagyását megtagadta. Így a zsidó mezőgazdasági ingatlanok kényszerűen tulajdonosaik birtokában maradtak, de megművelésüket különféle rendelkezések nehezítették, akadályozták. Nagy pert vert fel annak idején egy kiskőrösi nagyobb szőlőterület már termő szőlőtőkékének a kiirtása, mert megállapították, hogy a zsidó tulajdonos nem kért engedélyt annak telepítéséhez. Amikor pedig a zsidótörvények rendelkezései folytán megváltásra kerültek a zsidó mezőgazdasági ingatlanok, -azok ellenértékét Rády gazdasági felügyelő a legminimálisabb összegben állapította meg, -illetőleg állapíttatta meg egy u.n. becselő bizottság által.

Endre László rendelkezéseinek maradéktalan végrehajtói voltak Dr. Ruszthy Rusztek Lajos polgármester, majd ennek utóda Dr. Intzédy Meiszner János polgármester és Dr. Csele Vilmos városi tanácsnok.

Az igazságnak tartozom azszal, hogy a város kisebb beosztású tisztviselői igyekeztek, -feletteseik megkerülésével, a zsidó lakosság részére lehetőleg kedvező elintézéseket produkálni.

A zsidó törvények meghozatala idejében kezdte meg működését a Baross Szövetség váci fiókjá és igyekezett reklámokkal, hangzatos jelszavakkal és az üzletek kirakataiban elhelyezett háromszögletű Baross jelvényekkel a zsidó kereskedőket és iparosokat egyre jobban háttérbe szorítani. A Baross Szövetség és Endre László együttműködésének eredménye volt azután, hogy a zsidó kereskedőket és iparosokat kizárták a közellátási és közszükségleti cikkek árusításából, előállításából.

II.

1940. év júliusában újabb korszaka nyílt meg a szenvedéseknek. A Váci Kiegészítő Parancsnokság megkezdte a zsidó férfiak behívását munkaszolgálatra, s küldte különböző helyekre a munkásszázadokat. Intzédy Meiszner polgármester is igénybevette a munkaszolgálatosokat különböző városi munkák elvégzésére, dülőutakat javíttatott velük, majd 1942. évben már a város utcáit is velük söpörtette. A parancsnokság engedélyezte egy Szalay Dezső nevű tüzelőanyag kereskedőnek, aki beült egy jólmenő zsidó tüzelőanyag kereskedésbe, hogy munkaszolgálatosokkal rakassa ki a szennet vagonokból, uszályokból. Vác városa hírhedtté vált a munkaszolgálatosok és hozzátartozók szemében, mert innen indították utnak a munkásszázadokat Erdélybe, Kárpátaljára, Ukrajnába, majd később Borba, a rézbányákba. Voltak másutt is ilyen kiegészítő parancsnokságok, ahonnan ugyancsak utbaindították a zsidó fiatalokat, a jövő zálogait. Ezek a munkásszázadok vagy egyáltalában nem, vagy nagyon is megtizedelve tértek vissza.

Megkezdte működését a KEOK (Külföldieket Ellenőrző Országos Hatóság) is. A külhonos, vagy annak nyilvánított zsidó lakosok, annak ellenére, hogy már évtizedek óta laktak helyükön, vagy talán már ott is születtek, állandó zaklatásoknak voltak kitéve és fejük felett lebegett a kiutasítás veszélye. Hiába folyamodtak a szerencsétlenek állampolgársági bizonyítványért, hiába kérelmeztek honosításukat, -hiába áldozták fel utolsó vagyontárgyaikat közbenjárást ígérő, lelketlen, "keresztény" voltukat hangoztató kijáróknak, ügyvédeknek, -eredményt nem tudtak elérni. Ugyanígy jártak sokan az "óslakosság" közül is, akik nem tudták állampolgárságukat igazolni, mert az elődök személyi okmányait nem tudták beszerezni. Ezek beszerzését az országos rendelkezések nehezítették, -a korábbi- 1895. év előtti felekezeti anyakönyveket Endre László bevonatta.